

Krešimir Lacković

Sveučilište Sjever, SC Koprivnica, Odjel za komunikologiju medije i novinarstvo, Hrvatska
klackovic@unin.hr

Diskurs Dževada Sulejmanpašića o nogometu kao mezimcu žurnalizma

Sažetak

Dževada Sulejmanpašića smatramo jednim od prvih komunikologa na ovim prostorima. Fenomene koje je on prepoznao i teorijski elaborirao još tridesetih godina prošlog stoljeća, mogu se primjenjivati i danas u suvremenim masovnim medijima. Jedan od fenomena kojeg je Sulejmanpašić stavio u medijski kontekst je i nogomet kojeg je on nazvao „mezimčetom žurnalizma“. Cilj našeg rada je prikazati kako su Sulejmanpašićeve teze o odnosu novinarstva i nogometa i danas aktualne i primjenjive. Objasniti ćemo i politički kontekst Sulejmanpašićeva djelovanja i tadašnju ulogu medija i nogometa u društvu. Uz korištenje svih relevantnih izvora, u radu ćemo primijeniti i metodu analize sadržaja iz dijelova objavljene Sulejmanpašićeve knjige „Žurnalizam razarač čovječanstva“.

Ključne riječi: nogomet, novinarstvo, Sulejmanpašić.

1. Uvod

Komunikologija kao znanost bavi se svim dijelovima ljudske komunikacije. Radi se o interdisciplinarnom području u kojoj prepoznajemo i elemente psihologije, sociologije, politologije pa i samog novinarstva, Njezino znanstveno proučavanje potaknuto je razvojem masovnih medija, a utjecaj različitih oblika medija i promjene nastale među njima kroz povijesno razdoblje i danas komunikologiju svrstavaju u suvremena područja u kojoj svako recentno istraživanje doprinosi njezinom daljnjem razvoju i objašnjavanju svih fenomena.

Jednoga od prvih komunikologa na balkanskim prostorima smatramo Dževada Sulejmanpašića. Nakon godina istraživačkog rada Sulejmanpašić je 1936. godine objavio knjigu “Žurnalizam razarač čovječanstva i novinarstvo s najmanjom mjerom žurnalizma”, izdana u Štampariji Gaj u Zagrebu. U njoj je obradio teme koje i danas prepoznajemo u suvremenim medijima, a brojne teze koje je postavio i argumentirao i danas možemo prepoznati i aktualizirati. U tom smislu Kurtić smatra kako je “Sulejmanpašićeva knjiga jeste prvo komunikološko djelo na području tadašnje Jugoslavije, ali i Balkana⁴⁸.

Među brojnim fenomenima koje je Sulejmanpašić proučavao i stavio u medijski kontekst je i nogomet. U prvom dijelu knjige “Žurnalizam razarač čovječanstva i novinarstvo s najmanjom mjerom žurnalizma”, u 11. glavi navodi naslov “Nogomet i film, dva mezimčeta žurnalizma”. Kasnije posebno obrađuje temu nogometa i filma, pa je tako nogometu kao “mezimcu žurnalizma” posvetio šest stranica od 256. do 262. I danas smo svjedoci kako je nogomet postao najprivlačniji medijski proizvod. Za same medije, ali i za goleme mase medijskih konzumenata. Svjetska nogometna prvenstva putem televizijskog prijenosa prati milijarde ljudi. Svaki vikend velik broj ljudi pohodi nogometnim utakmicama, a o njima se izvještava u svim danas poznatim medijima od onih tradicionalnih, tiska, radija i televizije pa do novih medija, Internet portala pa do društvenih mreža koje su još više popularizirale one najbolje i najpoznatije nogometaše.

U našem radu prikazat ćemo i otkriti osobe i prilike koje su utjecale na autorova razmišljanja o novinarstvu, a posebice o nogometu, objasniti ćemo povijesni, politički, ali i sportsko-nogometni kontekst nastanka djela koje također smatramo nezaobilaznim u kreiranju nečijeg mišljenja. Ako ćemo govoriti samo o 1936. godini radi se o vremenu kada su po Europi već prisutne fašistička i nacionalistička ideologija. Promjene se događaju i u Kraljevini Jugoslaviji, a što se tiče sporta, iste su godine održane Olimpijske igre u Berlinu, koje su poslužile Adolfu Hitleru kojem su te Igre poslužile za promociju svoga, pokazati će se to u najgorem svjetlu nekoliko godina kasnije, zločinačkog režima. Olimpijske igre u Berlinu povezujemo i s nekim povijesnim činjenicama vezanim za razvoj medija pa je zanimljivo tu godinu I natjecanje gledati i kroz taj kontekst.

Osim Sulejmanpašićeve analize i njegovih zaključaka zbog čega je nogomet nazvao “mezimcem žurnalizma”, cilj rada biti će i pokazati koliko su njegove teze vezane za nogomet i danas primjenjive

⁴⁸ <https://www.oslobodjenje.ba/dosjei/uznemirujuca-aktuelnost-sulejmanpasiceve-kritike-novinarstva-718952>, pristup 1. lipnja 2022.

i aktualne. Osnovna naša hipoteza stoga će biti kako Sulejmanpašićeve teze vezano za nogomet možemo primijeniti i u današnjem suvremenom medijskom kontekstu. Uz korištenje svih relevantnih i dostupnih izvora, glavna metoda našeg rada biti će analiza sadržaja dijelova Sulejmanpašićeve knjige “Žurnalizam razarač čovječanstva, novinstvo s najmanjom mogućom mjerom žurnalizma” s naglaskom na dijelove u kojima se fenomenološki obrađuje nogomet.

2. O autoru i utjecajima na njegovo djelovanje i promišljanje

U analiziranoj knjizi, zanimljivo, ne postoji bilješka o piscu ili bilo kakav životopis koji će nam otkriti detalje života i rada Dževada Sulejmanpašića. O njegovom životu i radu, iz dostupnih podataka pisao je prof.dr.sc. Najil Kurtić.

Rođen 1893. godine u Bosni i Hercegovini, školovao se u Sarajevu, studirao je u Beču gdje prema dostupnim Kurtićevim navođenjima, nije poznato ni što je studirao ni je li u Beču stekao neku formalnu naobrazbu. Ono što se može iz toga zaključiti kako izobrazba nije bila iz nekih od područja ili znanosti koje danas povezujemo s komunikacijskim znanostima ili komunikologijom. Sulejmanpašić je u svom proučavanju koristio izvore svjetskih veličina filozofa i(li) književnika poput Honore de Balzacea, Johan Wolfgag Goethea, Karl Julius Webera, Charles Baudelairea, Soren Kierkegarda pa čak i njemačkog vojskovođe Otta von Bismarcka i na temelju njihovih kritičkih razmatranja i sam stvorio slične stavove prema novinarstvu. Najveći utjecaj na njega, kako navodi prof.dr.sc. Najil Kurtić, ostavio je Karl Kraus, bečki pisac, kritičar i satiričar, s kojim se upoznao u Beču. “Kraus je na njega ostavio snažan intelektualni utisak i podstakao saoperpciju o sebi kao čovjeku svjetskin nazora. Iz bečkog perioda potiče I veza s filozofijom Immanuela Kanta”⁴⁹. Sulejmanpašić i u “Uvodnoj riječi” knjige citira gore spomenute intelektualce i ističe uglavnom njihovo negativno mišljenje prema novinama, novinarima, medijima, vijestima i novinarstvu općenito. “Sva ona, osim mišljenja Karla Krausa”, potiču iz vremena kad se žurnalizam tek rađao, ali su ipak toliko vidovita da su već po prvim kretnjama toga dotada neviđenog djeteta mogla pretskazati u kakvu će pogibiju našeg roda ono izrasti”⁵⁰.

Sulejmanpašić nekoliko se puta poziva u svom djelu na misao Karla Krausa kojeg naziva “genijalnim borcem naše epohe protiv žurnalizma”⁵¹. Ne možemo zaključiti je li Kraus imao isključive utjecaje na njega i kod stvaranja slike o nogometu kao “mezimcu žurnalizma”. Jesu li njegovi kritički pogledi na nogomet stečeni i pod Krausovim utjecajem? Ono što je činjenica da je Sulejmanpašić živio u sredinama gdje je nogomet već tada, u prvoj polovini 20. stoljeća, itekako bio popularan. Školovao se u Sarajevu, gdje je išao u gimnaziju, a upravo u vrijeme njegovog školovanja, u Sarajevu su nastali prvi nogometni klubovi. Osnovali su ih tadašnji sarajevski gimnazijalci pa se kao prvi nogometni

49 <https://www.oslobodjenje.ba/dosjei/uznemirujuca-aktuelnost-sulejmanpasiceve-kritike-novinarstva-718952>, pristup 1. lipnja 2022.

50 Dževad Sulejmanpašić, Žurnalizam razarač čovječanstva i novinarstvo s najmanjom mjerom žurnalizma, Štamparija Gaj, Zagreb 1936. str. 9.

51 Ibid, str. 9.

klub u Sarajevu navodi Srednjoškolski sportski klub Osman. “Nogometna priča Sarajeva počela je u proljeće 1908. godine kada su bruceši Realne gimnazije iz Sarajeva, sasvim slučajno Tuzlaci Emil Najšul, Fedor Lukać i Stevo Jokanović posjetili Zagreb gdje su prvi put došli u kontakt s igrom”⁵².

U vrijeme autorovog boravka i studiranja u Beču, grad je imao već dokazane gradske klubove osnovane još krajem 19. stoljeća poput Vienna (1894.), Rapid (1899.) ili nešto kasnije Austria Beč (1911.). Austrijski nogomet zlatne trenutke doživljava upravo tridesetih godina prošlog stoljeća kada njihova reprezentacija nosi nadimak “Wunderteam”. Na Svjetskom prvenstvu 1934. godine osvajaju treće mjesto, a 1936. godine, u vrijeme nastanka knjige, na Olimpijskim igrama u Berlinu, osvajaju srebrnu medalju. U to vrijeme Austrija je imala, prema procjeni mnogih, najboljeg nogometaša svijeta toga vremena. Priča o Matthiasu Sindelaru i njegovoj smrti nakon Anschlusa⁵³ i danas je ostala misterija. Jedna od verzija kaže da je bio žrtva nacista⁵⁴.

Sulejmanpašić je tridesetih godina 20. stoljeća preselio u Zagreb gdje su djelovali ponajbolji klubovi Kraljevine Jugoslavije. Prije svih Građanski, zatim HAŠK i Concordia, klubovi koji su tada bili relevantni i u europskim okvirima. Stoga, kroz svoj život u različitim sredinama gdje je nogomet bio već iznimno popularan, nikako ga nije mogao zaobići. Zato smatramo da mu je nogomet bio zanimljiv kao medijski fenomen,

3. Povijesni i medijski kontekst Sulejmanpašićeva djelovanja

Smatramo jako važno prikazati i opisati povijesni i medijski kontekst nastanka Sulejmanpašićeva djela, ali i svakako trenutak u kojem je proučavao medije. Sulejmanpašić je djelovao u vrijeme kada su u Europi fašizam i nacizam, dvije mračne ideologije, već pustile korijene. U vrijeme izdavanja knjige, fašisti su u Italiji na vlasti već više od jednog desetljeća, dok su nacisti u Njemačkoj tek svježe došli na vlast (1933.) tako da, u vrijeme njegovog boravka u Austriji, još nije mogao izravno svjedočiti načinom nacističkog vladanja. Anschluss, odnosno pripojenje Austrije nacističkoj Njemačkoj dogodilo se 1938. godine, no kako tvrdi austrijski povjesničar Oliver Ratholb “Austrija je već bila nagrizana podzemnim aktivnostima nacionalsocijalista”⁵⁵.

Snaženje fašizma i nacizma imali su utjecaj na političke promjene i zbivanja i u ostatku Europe. U tadašnjoj Kraljevini Jugoslaviji, nakon ubojstva Kralja Aleksandra 1934. godine, nastupilo je vrijeme tzv. namjesništva s obzirom na to da je tadašnji prestolonasljednik Petar bio još maloljetnik. Za glavnog namjesnika izabran je knez Pavle Karađorđević. Kako je prethodno od 1929. godine na snazi bila diktatura Kralja Aleksandra, tako je dolaskom na mjesto namjesnika knez Pavle je

52 Tin Mudražija, „Uvodno poglavlje u povijest nogometa u Bosni i Hercegovini“, HUM: časopis Filozofskog fakulteta u Mostaru VOL 20 (17-18, 2017.), str. 171.

53 Naziv za pripojenje Austrije Trećem Reichu

54 <https://gol.dnevnik.hr/clanak/rubrika/nogomet/austrijski-nogomet-svojevremeno-je-imao-najboljeg-igraca-svijeta-anjegova-smrt-i-danas-je-misterij---726830.html>, 1. lipnja 2022.

55 <https://www.welt.de/geschichte/zweiter-weltkrieg/article174289053/Oliver-Rathkolb-ueber-den-Maerz-1938-Die-Oesterreicher-wollten-die-besseren-Deutschen-sein.html>, datum pristupa 14. Lipnja 2022.

odlučio demokratizirati društvo. “To potvrđuje i puštanje Vladka Mačeka uoči Božića 1934. godine i odluka o raspisivanju izbora u svibnju 1935. godine”⁵⁶. Nakon provedenih izbora, knez Pavle je, umjesto dotadašnjeg predsjednika Vlade Bogoljuba Jeftića, na čelu Vlade ustrojio je Milana Stojadinovića⁵⁷. Stojadinović je u nastupnoj sjednici skupštine izjavio kako će nova Vlada “stvoriti atmosferu međusobnog povjerenja u kojoj će se ipak lakše moći riješiti hrvatsko pitanje”⁵⁸.

U takvom ozračju, nakon godina diktature, kada se ipak pokušava demokratizirati društvo i prije svega rješavati nacionalna pitanja naroda koji su živjeli na području tadašnje Kraljevine Jugoslavije, možemo reći kako je idealan trenutak i za otvorene kritičke misli prema tadašnjem funkcioniranju medija. Tadašnja politička zbivanja utjecale su i na Sulejmanpašićeve teze i jasno izrečene kritike upućene prvenstveno novinarstvu, ali i društvu općenito. Na što su sigurno utjecale i tadašnje vidljive promjene na medijskoj sceni.

Period nastanka djela i Sulejmanpašićevog istraživanja, događa se prije negoli je televizija postala rasprostranjeno sredstvo masovne komunikacije i dominantan medij u informiranju stanovništva. “BBC je pokusno emitirao televizijski program u razdoblju od 1936. do 1939. godine. U nacističkoj Njemačkoj 1936. godine za vrijeme Olimpijskih igara, prenosila se slika sa stadiona preko žice na uređaje postavljene u drugim dijelovima grada”⁵⁹. Olimpijske igre u Berlinu održane su 1936., godine kada je u Zagrebu i izdana knjiga “Žurnalizam razarač čovječanstva i novinarstvo s najmanjom mjerom žurnalizma”. Uz Olimpijske igre u Berlinu, osim što su služile za promociju Hitlerovog nacističkog režima, vežemo i činjenicu da su to bile prve Igre koje su se prenosile putem televizije.

Hrvatsko novinstvo, između dva svjetska rata, karakterizira tzv. stranačko novinstvo koje se karakterizira kao “novine izravno povezane s konkretnim političkim opcijama”⁶⁰. Nakon ubojstva Kralja Aleksandra i uspostave namjesništva obnovljeno je djelovanje HSS-a. Uz to se ponovno razvija i stranački tisak vezan uz tu stranku pa tako nastaju Seljački dom, Gospodarska sloga, Hrvatski radnik, Seljačka sloga, Politički vjesnik, Zlatni klas, Seljački svijet⁶¹. “U svibnju 1936. Godine pokrenut je I novi Dnevni list: Hrvatski dnevnik. Izlazio je na 34 stranice i stajao je 1 dinar. Već je prvi broj, kako se čini, doživio veliki uspjeh. U drugom broju se tvrdi da je prvi broj tiskan u 100 tisuća primjeraka”⁶². S obzirom i na taj broj možemo reći da su tiskani mediji još uvijek najrasprostranjenije sredstvo za informiranje, posebice u urbanim sredinama.

Kada govorimo o medijskom kontekstu, odnosno tadašnjoj medijskoj sceni u zemlji i inozemstvu, možemo reći kako je to vrijeme kada je radio bio okarakteriziran, današnjim diskursom, novi medij koji je sve više preuzimao glavnu ulogu informiranja kod stanovništva. “U Europi počeci radija

56 Dragutin Pavličević, “Povijest Hrvatske”, Naklada Pavičić, Zagreb, 2002., str. 373.

57 D. Pavličević, “Povijest Hrvatske”, Naklada Pavičić, Zagreb, 2002., str. 374.

58 Hrvoje Matković. Povijest Jugoslavije: (1918-1991): Hrvatski pogled, Naklada Pavičić, Zagreb 1998., str. 187.

59 H. Matković. Povijest Jugoslavije: (1918-1991): Hrvatski pogled, Naklada Pavičić, Zagreb 1998., str. 209.

60 Magdalena Najbar-Agičić, Povijest novinarstva, kratki pregled, Sveučilište Sjever, Zagreb 2015., str 114.

61 Ibid str. 145.

62 Ibid str. 145.

sežu u 1922. godinu kada je s radom započeo BBC u Velikoj Britaniji. Prvi radio u Hrvatskoj počeo je emitirati 1926. godine. Porast radija kao novog medija posebno je uočljiv, za vrijeme Drugog svjetskog rata, kada je do izražaja došla njegova uloga u propagandi⁶³. Radio je tada u Zagrebu bio brzorastući medij. "Prve godine emitiranja broj pretplatnika popeo se sa 700 na 7,5 tisuća što dovoljno govori o munjevitom porastu popularnosti tog novog medija i u Hrvatskoj"⁶⁴.

4. Nogomet i sport tridesetih godina 20. stoljeća

Nogomet je u prvoj polovini 20. stoljeća već bio globalno popularan sport. U tridesetim godinama, do izdavanja Sulejmanpašićeve knjige već su odigrana dva Svjetska nogometna prvenstva. Prvo Svjetsko nogometno prvenstvo odigrano je u Urugvaju 1930. godine, a domaćin je bio svjetski prvak. Sudjelovalo je 13 reprezentacija, a od europskih reprezentacija sudjelovali su Francuska, Belgija, Jugoslavija i Rumunjska. Dosta zemalja pobunilo se na tadašnju odluku predsjednika FIFA-e⁶⁵ Julesa Rimeta da prvo Svjetsko prvenstvo dodijeli južnoameričkoj zemlji. Uz to, bilo je to vrijeme velike ekonomske krize. „Tadašnje velike reprezentacije poput Mađarske, Italije, Čehoslovačke, Austrije, Švedske i Njemačke, nisu popuštale na Rimetova nagovaranja i moljakanja te su odlučile bojkotirati prvu svjetsku nogometnu smotru. Englezi i ostali Otočani nisu ni pomišljali na nastup na Rimetovom turniru“⁶⁶.

Drugo Svjetsko nogometno prvenstvo održano je u Italiji 1934. godine. Sudjelovalo je 16 momčadi. „Za SP u Italiji prvi put su se igrale kvalifikacije. Prijavilo se čak 99 momčadi, ali su brojne vrste otpadale zbog raznih prigovora, od nezadovoljstva ždrijebom do nemogućnosti da sastave kvalitetne reprezentacije“⁶⁷. Bilo je to prvenstvo koje je poslužilo fašističkom režimu za promociju na međunarodnoj sceni. Za domaćinstvo Svjetskog prvenstva 1934. godine kandidirali su se Italija i Švedska. „Italija je za domaćina izabrana na kongresu FIFA-e održanom u listopadu 1932. upravo na tlu jedinog konkurenta, u Švedskoj, jer je fašistički režim dao sva moguća jamstva. Taj je izbor bio pomalo kontroverzan, jer su Šveđani bez objašnjenja, povukli svoju kandidaturu. Da je Italija dobila organizaciju prvenstva, osobno je zaslužan poliglot Mauro, koji je govorio osam jezika, a govorio je što mnogi tada nisu znali i u Mussolinijevo ime od kojeg je dobio jasnu naredbu da se izaslanstvo u Italiju mora vratiti s odlukom o talijanskom domaćinstvu“⁶⁸.

Talijansko domaćinstvo donijelo je i protivljenje u nekim zemljama. Austrijanci su bili protiv talijanske kandidature, no ipak su igrali na drugom Svjetskom prvenstvu. Za razliku od Engleske i reprezentacija s Otoka koje su se i dalje protivile članstvu u FIFA-e. U Italiji nije nastupio ni branitelj naslova Urugvaj. „Urugvajci su sve umotali u politički kontekst, opravdavajući se da

63 Ibid, str. 195.

64 M. Najbar-Agičić, Povijest novinarstva, kratki pregled, Sveučilište Sjever, Zagreb 2015., str. 199.

65 FIFA – skraćenica Svjetska nogometna federacija

66 Ivica Buljan, Vlado Vurušić, Nogomet. Povijest svjetskih prvenstava, Školska knjiga, Zagreb 2012., str. 14.

67 Ibid str. 32-33.

68 Ibid str. 32.

odbijaju sudjelovanje na prvenstvu zbog političke uporabe događaja. No, bolji pratitelji nogometa zaključili su da svjetski prvaci zapravo niše nisu raspolagali jakom momčadi jer većina igrača koji su osvojili prvo Svjetsko prvenstvo više nije igrala za reprezentaciju⁶⁹.

Možemo na primjerima Svjetskog nogometnog prvenstva 1934. godine u Italiji i Olimpijskih igara u Berlinu dvije godine kasnije, zaključiti kako je velikom dijelu zemalja politička situacija i režimi u tim zemljama poslužio samo kao dobar izgovor za neodaziv. Većina najjačih europskih zemalja sudjelovala su ili su željela sudjelovati na tim natjecanjima, a glavni razlog nesudjelovanja nije bila politička situacija u zemljama domaćinima.

Političke i ekonomske okolnosti u Kraljevini SHS i Kraljevini Jugoslaviji reflektirali su se i na tadašnji sport, posebice nogomet koji je već tada bio među popularnijim sportovima u državi, odnosno sport koji je najviše privlačio mase. “Međuratnim sportom dominirala je šačica “buržoaskih” klubova iz industrijskih i političkih centara”⁷⁰. Zanimljivo je da su naslove prvaka Jugoslavije osvajali samo klubovi iz Beograda, Zagreba i Splita. “Uspjesi ekipa iz političkih i kulturnih metropola hrvatskog i srpskog naroda, uz hrvatski Split, dobra su ilustracija u kojoj su mjeri te dvije nacionalne skupine dominirale životom u međuraću. Za sportsku publiku velike pobjede u nogometnim susretima bile su i pobjede naroda kojima su pripadali.”⁷¹.

U travnju 1919. godine u zagrebačkoj Kavani Medulić osnovan je Jugoslavenski nogometni savez⁷². Sjedište JNS-a godinama je bio razlog prijepora između hrvatskih i srpskih klubova, posebice nakon što su beogradski klubovi kvalitetom se približili zagrebačkim nogometašima. Srpski su nogometni klubovi, osokoljeni i centraliziranom politikom koju je tada vodio Kralj Aleksandar, željeli su prebaciti sjedište upravljanja Jugoslavenskim nogometnim savezom iz Zagreba u Beograd. Prva inicijativa dogodila se na godišnjoj skupštini u studenom 1929. godine na prijedlog dva vodeća beogradska kluba BSK i Jugoslavije. Iznenadjenje za hrvatske predstavnike je bilo kada je slovenski delegat svojih deset glasova dao u korist preseljenja za Beograd. “Na inzistiranje Ministarstva unutarnjih poslova JNS je održao ponovljenu skupštinu, četiri mjeseca poslije. Skupštinu su napustila većina delegate iz zagrebačkog, splitskog i osječkog saveza. “U njihovoj odsutnosti Skupština je izglasala selidbu središnjice organizacije u Beograd (213 naprama 12 uz sedam suzdržanih)”⁷³.

Preseljenje središta Saveza pogoršalo je odnose između zagrebačkih i srpskih klubova. “Zbog klime koja je prevladavala u JNS-u talentirani hrvatski igrači od 1928. bojkotirali su državnu reprezentaciju. Kad se Jugoslavija natjecala na prvom Svjetskom prvenstvu 1930. U reprezentaciji nije bilo ni jedne hrvatske zvijezde”⁷⁴.

69 Ibid str 32-33.

70 Richard Mills, Nogomet i politika u Jugoslaviji. Sport nacionalizam i država, za hrv. Izdanje Profil, Zagreb, 2018., str 13.

71 R. Mills, Nogomet i politika u Jugoslaviji. Sport nacionalizam i država, za hrv. Izdanje Profil, Zagreb, 2018., str. 13.

72 Ibid 12.

73 Ibid str. 19-20.

74 Ibid 20.

Ono što karakterizira nogomet u Bosni i Hercegovini je nastanak klubova s etničkim identitetom. Tako su u Sarajevu nastajali klubovi Srba, Hrvata, Muslimana i Židova.⁷⁵ Sarajevski klubovi participirali su u Prvenstvu Kraljevine SHS i Kraljevine Jugoslavije, ali njihovi klubovi nisu osvajali naslove prvaka države. Najbliži tome bili su SAŠK i Slavija iz Sarajeva koji su u sezoni 1923. odnosno sezoni 1935./36. osvajali druga mjesta.

Kada govorimo o funkcioniranju nogometnih klubova na području Kraljevine onda možemo reći da su gradske elite itekako bile involvirane u klubove i u vodstvo klubova. “Niz uglednih visokoobrazovanih i uspješnih pojedinaca bio je na funkciji predsjednika Hajduka, a među njima bili su kirurzi arheolozi, liječnici, zubari, financijski stručnjaci, arhitekti i inženjeri obrazovani u Pragu, Grazu, Beču i Parizu”⁷⁶. Nogomet je formalno imao amaterski status, ali je težio profesionalizmu. Nogometaši su uglavnom bili srednjoškolci, studenti ili radnici od kojih su rijetki od njih mogli uskladiti svoje radne i nogometne obveze pa su zbog toga znale propadati i nogometne karijere. Nogometaši su i tada bili plaćeni na različite načine pa i oni koji su imali stalni posao. “Neformalni sustav bonusa, kompenzacija, zbog gubitka zarade i putnih troškova, koji se razvio 1920-ih i 1930-ih bilo je rujanje formalnom amaterskom statusu nogometa”⁷⁷. Igrači su tako mogli pristojno živjeti od nogometa. “Konačno, JNS je odobrio plaćanje 1935., kad je također omogućio klubovima da ugovorima osiguraju da ugovorima osiguraju usluge igrača. Značajni iznosi novca koji su “podmazivali” nogomet omogućavali su da najbolji klubovi izgrade impresivne stadione, ali su i poticali na korupciju i namještanje utakmica”⁷⁸.

Iz razloga ulaska novca u nogometne klubove dio tadašnjih medija kritizirali su takav “nemoralni čin”. Posebno kritički bili su mediji “naslonjeni” na pokret Sokol, koja je bila “masovna panslavenska organizacija za tjelovježbu, privlačila je kraljevsku potporu. Sokol u državnoj organizaciji postao je jedan od ključnih načina za usađivanje jugoslavenskog identiteta i patriotskog žara”⁷⁹. Možemo stoga zaključiti, parafrazirajući Sulejmanpašića, kako nogomet za Kralja odnosno vlast nije bio njihov “mezimac”. Osim u slučajevima kada je nogomet i politika JNS-a korespondirala s politikom koju je vodio Kralj. Primjeri toga je već spomenuto prebacivanje sjedišta Saveza iz Zagreba u Beograd u čemu primjećujemo težnje za centralističkim vođenjem države u svim sferama života te potpora Kralja Aleksandra za sudjelovanjem Jugoslavije na prvom Svjetskom prvenstvu u Urugvaju što je bilo važno za vlastitu promociju, ali i promociju Kraljevine. Kako nogomet ipak nije bio do kraja “Kraljev mezimac” pokazuje da su nogomet kritizirali sportski novinari koji su bili povezani sa sokolskim pokretom. “Za dio međuratnog društva taj problematični sport postao je “značajka neslovenstva”. On je bio antiteza “plemenitog, zdravog, amaterskog i moralno nepogrešivog” Sokola”⁸⁰.

75 Ibid, str. 16.

76 R. Mills, Nogomet i politika u Jugoslaviji. Sport nacionalizam i država, str. 14. prema Jure Gizdić, Svi Hajdukovi predsjednici, Hajduk, Split 2007. str. 14 do 41.

77 R: Mills, Nogomet i politika u Jugoslaviji. Sport nacionalizam i država, str. 17.

78 R: Mills, Nogomet i politika u Jugoslaviji. Sport nacionalizam i država, str. 17., Zec, „The Origins of soccer in Serbia“, str. 155-156.

79 Ibid str. 14.

80 Ibid 17.

5. Nogomet kao mezimac žurnalizma

„Nogomet je mezimče žurnalizma“. Kategorički tvrdi Dževad Sulejmanpašić na početku 11. glave svoje knjige „Žurnalizam razarač čovječanstva i novinarstvo s najmanjom mjerom žurnalizma“. Poglavlje je podijelio na dva dijela Nogomet i Film. Oba fenomena za njega su „mezimci žurnalizma“. U ovom radu zadržat ćemo se na analizi i diskursu Sulejmanpašića o nogometu kao mezimcu žurnalizma. S nekoliko aspekta možemo analizirati njegovu argumentaciju. On se kritički odnosi prema nogometu i odnosu medija i nogometa. Teško pronalazi pozitivne vrijednosti nogometa pa tako tvrdi „dok se teško može iznaći koja korisna strana nogometa, dotle je sasvim izvjesno da se u njemu nalazi gomila svakakvih minusa“⁸¹.

Na početku se Sulejmanpašić kritički odnosi prema nogometu zbog nedostatka njegovog utjecaja na zdravlje. Po njegovom mišljenju nogomet izaziva puno više oštećenja negoli što donosi organizmu. „Po svojoj vrijednosti kao tjelesna vježba, nogomet ide valjda na zadnje mjesto među svim sportovima koji se obavljaju vani u prirodi. Najraznovrsniji prijelomi kosti, svakojake unutarnje ozljede uslijed udarca nogomet, sudara, pada, gaženja, spadaju u svakidašnje pojave toga sporta...Ne vjerujem da bi se u nogometu našla ikakva opće fizičko-zdravstvena korist. A van svake sumnje je, da na primjer, laka atletika, kombiniraju s turistikom, plivanjem, zimskim sportom, nadmašila daleko nogomet u tom pogledu⁸². Treba objasniti kako pojam laka atletika danas ima isto značenje kao i moderne atletske discipline, dok bi turistika bio pojam kojeg danas prepoznajemo kao sportsku rekreaciju u prirodi poput planinarenja ili logorovanja. U tom pogledu prepoznajemo sličnost Sulejmanpašićevih stavova i stavova osoba i dijela tadašnjih medija koji su bili povezani sa sokolskim pokretom. Kao što smo naveli, Sokol je bila masovna organizacija za tjelovježbu, njegujući u svom sastavu neke druge u to vrijeme tradicionalne sportove. Tako možemo zaključiti kako se Sulejmanpašić nije kritički odnosio prema svim sportovima, nego je samo njegov negativan odnos bio nogometu. Prepoznavao je zdravstvenu svrhu bavljenja sportovima, ali ne i kod nogometa. O negativnom učinku nogometa na zdravlje Sulejmanpašić je spominjao još nekoliko puta u poglavlju citirajući pri tome tekstove objavljene u tadašnjim novinama „Pravda“ i „Novosti“ u kojima se opisuju teške ozljede, čak i međusobne tučnjave, nogometaša.

Negativni aspekt nogometa prepoznaje i kod njegovog utjecaja i na psihička djelovanja. Ne samo kod igrača nego i kod navijača i gledatelja, ali i izvjestitelja i čitatelja. Nogomet je već tada kod mladih izazivao ogromno zanimanje. Zbog nogometa su i tadašnja djeca napuštala školu ili bila slabija u školi, a želja mnogih dječaka bila je, kao i danas, postati nogometaš. Sulejmanpašić tako citira tekst iz Politike iz 28. siječnja 1934. godine u kojem upravo objašnjava nogometni fenomen kojeg i danas prepoznajemo. „Gimnazisti napuštaju školu da bi se posvetili rentabilnijem nogometu. Šiparice sanjaju svoje vjenčanje s najslavnijim golgeterom državne reprezentacije, a udate žene i majke bježe

81 Dževad Sulejmanpašić, Žurnalizam razarač čovječanstva I novinarstvo s najmanjom mjerom žurnalizma, Štamparija Gaj, Zagreb 1936., str 260.

82 Dž. Sulejmanpašić, Žurnalizam razarač čovječanstva I novinarstvo s najmanjom mjerom žurnalizma, Štamparija Gaj, Zagreb 1936., str 256.

s lijevim polutkama⁸³. Nogometnu popularnost i toga vremena Sulejmanpašić prepoznaje i ističe da su 22 člana nogometne reprezentacije „22 najslavnija čovjeka svoje zemlje“. Puno slavnija od najpoznatijih književnika ili znanstvenika svoje zemlje.

U poglavlju posebno Sulejmanpašić naglašava negativnu društvenu ulogu nogometa. Kako „nijedan drugi sport ne razvija toliko divljaštva kao nogomet“. Pa tako navodi da se na selu, tijekom nogometnih utakmica, znaju čak i potegnuti noževi pa se događaju i ubojstva. Nogomet je po njemu krivac što ljudi manje obilaze izložbe, mise, predavanja, koncerte, izložbe, konferencije. Zato predlaže vrlo radikalnu ideju da se nogomet jednostavno zabrani. „Kad propovijedi u bogomoljama, kad nikakva predavanja, ni znanstvena ni umjetnička, koncerti, izložbe, konferencije, kad sve to skupa nije u stanju dovesti do sebe toliki broj ljudi kao sam nogomet, trebalo bi nogomet zabraniti, već stoga da se vidi ne bili ti milijuni ljudi, makar nevoljno i iz dosade, kad ne bi imali nogometa, onda ipak prišli više umjetnosti i svjesnom dodiru s prirodom i religijom⁸⁴. Na taj način argumentira svoj stav o zabrani nogometa, smatrajući kako bi zaljubljenici u nogomet pronašli zabavu i razonodu u izletima u prirodu i drugim sportovima.

Ističe i druge negativne pojave koje je donio nogomet, a koje prema Sulejmanpašiću utječu na društvenu moralnost. Prije svega na manjak morala u društvu utječe po njemu što nogomet više nije samo sport nego izvor profita. Već tada su igrači za veće iznose odlazili iz jednoga u drugi klub. Krize u vođenju klubova i nogometnih saveza postali su već uobičajene pojave. Osim već spomenutog u prethodnom poglavlju preseljenja sjedišta nogometnog saveza iz Zagreba u Beograd, što je izazvalo bojkot reprezentacije Jugoslavije od strane hrvatskih nogometaša, Sulejmanpašić spominje i krizu iz jeseni 1934. godine kada je došlo do raspuštanja samouprave Nogometnog saveza i do imenovanja vladinog komesara. O nogometnim aferama pisali su i tadašnji tisak pa je u ovom poglavlju autor citirao dijelove teksta iz „Politike“ u kojem je pisano o konkretnom slučaju. „Posljednjih godina naš nogometni sport je prolazio kroz tešku krizu. Odsustvo discipline i jednog objektivnijeg rada u sportskim vrhovima iz temelja je rušilo osnovne sportske ideje i smetalo njegovom pravilnom i po narod korisnom razvoju. Već nekoliko godina u sportskim redovima i to baš u onim koji su pozvani upravljati jugoslavenskim nogometnim sportom vlada velika nesloga. I umjesto da se rad naših najviših organizacija usredotoči na stišavanje pretjeranih strasti i uklanjanje nesloge, ovi najpozvaniji radili su baš onako kao da hoće namjerno potpirivati tu neslogu⁸⁵.

Zaključno, naš autor prikazuje neraskidivu vezu nogometa i žurnalizma. Nogomet ne samo da je kako je navedeno u naslovu poglavlja, mezimac žurnalizma, već autor pojačava narativ i naziva ga „razmaženim mezimčetom“. Primjećuje, kako iz medija prema nogometu nema kritičkih stavova niti se pita postoje li uopće pozitivne vrijednosti pa da se na osnovu takvih teza iz medija zasnuje

83 Ibid str. 257.

84 Dž. Sulejmanpašić, Žurnalizam razarač čovječanstva I novinarstvo s najmanjom mjerom žurnalizma, Štamparija Gaj, Zagreb 1936. str. 258.

85 Dž. Sulejmanpašić, Žurnalizam razarač čovječanstva I novinarstvo s najmanjom mjerom žurnalizma, Štamparija Gaj, Zagreb 1936., str 260., citat iz neimenovanog broja Politike iz 1934.

odnos prema tom sportu. Suprotno, u novinarstvu je najbitnije da nogomet prate ogromne količine ljudi i zbog toga se razvio taj odnos. Nogomet je u novinarstvu dobio vjernog pratitelja, kako autor naziva, „pomagača“. Pisanje o nogometu na novinskim stupcima naziva „tričavost i beznačajnost koja se ne daje ni izmjeriti“⁸⁶. Jedini razlog zbog takvog odnosa spominje kako novine takve stvari ne donose posve bez računa. Najvažnija u svemu je čitanost i privlačenje čitatelja pa se praćenje nogometa uklapa u konačnu opću kritiku žurnalizma od strane Dževada Sulejmanpašića.

6. Zaključak

Analizom sadržaja 11. poglavlja Sulejmanpašićeve knjige u kojem nogomet naziva mezimcom žurnalizma možemo zaključiti kako su njegove teze itekako i danas primjenjive. Od niza fenomena koje je autor u svojoj knjizi objašnjavao, nogomet je u današnjem suvremenom medijskom prostoru eskalirao, upravo onako kako je to Najil Kurtić naveo na primjeru ostalih fenomena koje je Sulejmanpašić opisivao. Međuodnos nogometa i medija nastao je daleko prije pojave današnjih brzorastućih online medija, koji su samo doprinijeli da nogomet kao globalno najpopularniji sport bude još popularniji i medijski praćeniji, a na štetu ostalih sportova. Danas će svaki ljubitelj sporta, pasionirani ili samo povremeni pratitelj, prepoznati najbolje svjetske nogometaše, znati će i sastave klubova koji igraju u elitnim ligama svojih zemalja, a neće znati olimpijske prvake u pojedinim sportovima, čak i poneke koji predstavljaju i tvoju državu.

Ako primijetimo vremenski kontekst nastanka Sulejmanpašićeva djela, kao i vremena u kojem je proučavao medijske fenomene o kojima je kasnije pisao, nogomet je postao „mezimac medija“ čak i prije pojave televizije, čiji su prijenosi postali gotovo sinonim za nogometnu igru. Već tiskani mediji počeli su „maziti“ nogomet i davati mu sve veći prostor na svojim stranicama, a radijski prijenosi bili su prvi koji su uživo mogli prenijeti medijskim konzumentima događaje na terenu. Razlog zbog kojeg su tadašnji urednici novina prepoznali nogomet kojim će privlačiti čitatelje je što su njega od početka pratile velike količine gledatelja. Tisuće gledatelja dolazilo je na nogometne utakmice u gradu. Na selu, u nedostatku drugih aktivnosti i zanimacija, a treba naglasiti kako još nije bilo masovnog korištenja današnjih elektronskih medija, nogomet je bio jedina zanimacija. Danas, putem televizije susrete na svjetskim i europskim nogometnim prvenstvima prate milijarde ljudi. Već je postalo uobičajeno da najznačajniji susreti nacionalne reprezentacije budu najgledaniji događaji tijekom godine.

Teško možemo iz Sulejmanpašićevog diskursa uopće doći do zaključka jesu li zanimanje za nogomet proizveli mediji ili su se mediji pojavili tek kada su nogometne utakmice počele privlačiti velik broj gledatelja. Dojma smo kako su se te dvije pojave istovremeno događale. Zato ono što je sigurno da su upravo mediji utjecali na još veću popularnost nogometa i nogometaša. I danas kao i u vrijeme nastanka Sulejmanpašićeva djela, nogometaši su poznatiji od književnika ili znanstvenika. Danas

⁸⁶ Ibid str 261.

većina djece sanjaju prvo postati nogometaši, a onda inženjeri, liječnici, policajci, odvjetnici, ugostitelji, u novije vrijeme i informatičari. Takvoj percepciji nogometa i nogometaša upravo su doprinijeli mediji. Ono što Sulejmanpašić također primjećuje kao pojavu o odnosu medija i nogometa, a što možemo primijetiti i danas, je nedostatak bilo kakve kritike. Ne prema pojavama u nogometu nego o samom fenomenu nogometa, o njegovim negativnim utjecajima. U medijskom prostoru kao da prema nogometu zavlada tzv. spirala šutnje, pojam kojeg je prva definirala Noelle Neumann. Radi se o „teoriji medijskih učinaka koja tvrdi da će ljudi gotovo uvijek pokušati biti dio većine i u skladu s tim se pokušati ponašati“⁸⁷. U nogometu kao da ne postoji ili se javno ne izriče negativan stav u medijima odnosno. Vrlo rijetki će pojedinci iznijeti negativno mišljenje o nogometu bez obzira što za to ne treba neka posebna vrsta hrabrosti, već samo „hrabrost“ iskazati jasan stav suprotan prevladavajućem.

Sulejmanpašićevu kritiku prema nogometnoj igri možemo raščlaniti na nekoliko područja, a ono što možemo primijetiti da u ni jednom dijelu ne spominje prednosti nogometa što ipak smatramo nedostatkom autorovog istraživanja i analize. Sulejmanpašić ne negira postojanje nekih prednosti bavljenja i praćenja nogometa, ali smatra kako su negativne pojave puno veće da bi se uopće spominjali pozitivni utjecaji. Stoga možemo raščlaniti kritiku prema nogometu zbog njegovog negativnog zdravstvenog i psihičkog utjecaja, zatim na negativne utjecaje na moralnost i opću društvenu duhovnost te na pojavu prevare i korupcije u nogometu.

Što se tiče utjecaja nogometa na zdravlje ni danas ne treba zanemarivati česte ozljede i oštećenja organizma, ali koje ne zaobilaze ni ostale sportove. Vrhunski sport općenito se smatra nezdravim, ali u današnje vrijeme Sulejmanpašić bi sigurni smo, pronašao sportove koji su izloženiji tjelesnima ozljedama i negativnim utjecajima na zdravlje. S druge strane svaki će liječnik u svojoj ordinaciji preporučiti bavljenje sportom. Možda u kasnijoj životnoj fazi ne nogometom, već sportovima kojima je i Sulejmanpašić bio privržen što mu ipak djelomično pojačava argumentaciju. Što se tiče psihičkog utjecaja nogometa ponovno se vraćamo na usporedbu s ostalim sportovima. Natjecanja na najvišim razinama izazivaju stresnu situaciju kod svakog sportaša. Ulazak u ring, raspucavanje penala, pucanje slobodnog udarca, ali i zadnji skok ili hitac u atletici, izbačaj u dizanju utega koji može donijeti naslov prvaka, servis za meč u tenisu, zadnji zaveslaji...Možemo nabrajati slične primjere koji izazivaju određene promjene kod trenutnog ponašanja u čemu ne možemo samo izuzeti nogomet kao posebno utjecajan na ljudsku psihu. Promjene ponašanja definitivno prepoznajemo kod publike uoči, za vrijeme, ali i poslije utakmice. Nagle promjene raspoloženja, nervoza, povećanje krvnog tlaka, brži otkucaji srca, ali isto tako i nagla eksplozija emocija sreće samo su nuspojave koje se događaju zbog jedne nogometne utakmice samo kod običnog pratitelja.

Što se tiče Sulejmanpašićeve kritike na društvenu ulogu nogometa, ovdje ipak možemo zaključiti kako se ne možemo složiti s njegovom argumentacijom. Današnji suvremeni čovjek ima sve manje

87 Darijo Čerepinko, Komunikologija, kratki pregled najvažnijih teorija, pojmova i principa, Veleučilište u Varaždinu, Varaždin 2011., str. 163.

vremena za slobodne aktivnosti, premda usporedivo više je slobodnog vremena danas, negoli je imao suvremenik tridesetih godina prošlog stoljeća. Stoga ne možemo povezati odlazak na nogometnu utakmicu s njegovim utjecajem na slabiji odlazak ljudi u crkvu, izložbe, koncerte, čak i na stručna predavanja. Iz toga razloga prilično je radikalna ideja o zabrani nogometa. Čak i ako hipotetski postavimo pitanje „što bi se dogodilo kada nogomet ne bi postojao“, teško bi se masovna nogometna publika „prelila“ na koncerte, izložbe, crkve...

Kao problem nogometa kojeg je Sulejmanpašić prepoznao, a prisutan je i danas, je utjecaj profita, pojavu korupcije i prijevара, zaobilaženje zakonskih akata što donosi do sudskih postupaka povezanih s nogometom i poslovima vezanim uz nogometne transfere. Korupcija prati nogomet od ulaska kapitala odnosno otkad je nogomet postao profitabilan posao, a takve pošasti zakonodavci i vlast nisu se uspjele riješiti ni do dana današnjeg. Štoviše, svjedoci smo kako se koruptivne radnje u nogometu povećavaju. S vremenom se one nisu samo zaustavile na pokušaje podmićivanja sudaca ili namještanja utakmica, već sve više i na razne oblike prijevара prilikom transfera jednoga igrača u drugi klub.

O krizama unutar nogometnih organizacija, političkim utjecajima Sulejmanpašićeve primjedbe također možemo vrednovati, samo je možda danas drukčiji kontekst. I danas politika želi imati utjecaj na nogomet. Bez obzira što je danas od strane krovne europske i svjetske nogometne federacija (UEFA i FIFA) regulirano kako je zabranjen bilo kakav utjecaj politike na nogomet, a posebice prilikom izbora čelnih osoba nacionalnih saveza pa je danas nezamislivo u bilo kojoj članici UEFA i FIFA-e da vlada ili vodeći državnici sami imenuju svoje „nogometne komesare“. Bez obzira što u brojnim zemljama vodeći ljudi nacionalnih nogometnih saveza i klubova itekako su povezani s vlašću. Zato danas političari češće koriste nogomet, nogometaše, klubove i velika nogometna natjecanja i sportske utakmice radi vlastite promocije. Mediji će prikazati u svečanoj loži svakog svjetskog političara, a što će biti vidljivo u globalnom sportskom auditoriju.

Smatramo stoga logičnim što je Sulejmanpašić obradio i nogomet kao medijski fenomen. Sve ono što je prepoznao kao probleme u žurnalizmu poput površnosti, senzacionalizma, utjecaj profita i isključivi cilj privlačenja publike gdje je sve manje etičnosti uz stalna kršenja svih standarda novinarstva, prepoznajemo i u medijskom praćenju nogometa. Vjerujemo da će i ovaj rad potaknuti na daljnje izučavanje Sulejmanpašićeva djelovanja, kojima bi konačno dobio zaslužen mjesto u izučavanju komunikacijskih znanosti.

Literatura:

Knjige

Dževad Sulejmanpašić, Žurnalizam razarač čovječanstva i novinarstvo s najmanjom mjerom žurnalizma, Štamparija Gaj, Zagreb 1936.

Dragutin Pavličević, Povijest Hrvatske, Naklada Pavičić, Zagreb, 2002.,

Hrvoje Matković. Povijest Jugoslavije: (1918-1991): Hrvatski pogled, Naklada Pavičić, Zagreb 1998.

Magdalena Najbar-Agičić, Povijest novinarstva, kratki pregled, Sveučilište Sjever, Zagreb 2015.

Ivica Buljan, Vlado Vurušić, Nogomet. Povijest svjetskih prvenstava, Školska knjiga, Zagreb 2012.

Richard Mills, Nogomet i politika u Jugoslaviji. Sport nacionalizam i država, za hrv. Izdanje Profil, Zagreb, 2018.

Darijo Čerepinko, Komunikologija, kratki pregled najvažnijih teorija, pojmova i principa, Veleučilište u Varaždinu, Varaždin 2011.

Članci u časopisima:

Tin Mudražija, Uvodno poglavlje u povijest nogometa u Bosni i Hercegovini, HUM: časopis Filozofskog fakulteta u Mostaru VOL 20, 17-18, 2017.

Internetski izvori:

<https://www.oslobodjenje.ba/dosjei/uznemirujuca-aktuelnost-sulejmanpasiceve-kritike-novinarstva-718952>

<https://gol.dnevnik.hr/clanak/rubrika/nogomet/austrijski-nogomet-svojevremeno-je-imao-najboljeg-igraca-svijeta-a-njegova-smrt-i-danas-je-misterij---726830.html>

<https://www.welt.de/geschichte/zweiter-weltkrieg/article174289053/Oliver-Rathkolb-ueber-den-Maerz-1938-Die-Oesterreicher-wollten-die-besseren-Deutschen-sein.html>

Dževad Sulejmanpašić's Discourse on Football as the Darling of Journalism

Abstract

Dževad Sulejmanpašić is considered as one of the first communication experts in this region. The phenomena that he recognized and theoretically elaborated back in the thirties of the last century can still be applied today in modern mass media. One of the phenomena that Sulejmanpašić put in the media context is football, which he called "the darling of journalism". The aim of our work is to show how Sulejmanpašić's theses on the relationship between journalism and football are still relevant and applicable today. We will also explain the political context of Sulejmanpašić's activity and the then role of media and football in society. In addition to using all relevant sources, we will also apply the method of content analysis from parts of Sulejmanpašić's published book "Journalism the Destroyer of Humanity".

Key words: football, journalism, Sulejmanpasic.

This journal is open access and this work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.